

TİHV
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI

2016 Yılı Değerlendirme Raporu

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 113

Ankara, Aralık, 2016

TIHV
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI
2016 Yılı Değerlendirme Raporu

Ankara, Aralık, 2016

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 113

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/Ankara

Telefon/Faks: +90 (312) 310 66 36 +90 (312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

Web: [tihv@tihv.org.tr](http://tihv.org.tr)

EMBASSY OF SWEDEN

Ankara

NORWEGIAN EMBASSY

Bu belgede geçen görüş ve düşüncelerden sadece Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumludur.

Giriş

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Birleşmiş Milletler (BM) İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün (Protokol) onaylanması ve sonraki süreçte yürütülen çalışmalarda ulusal önleme mekanizmasının hayata geçmesinin önemi konusunda “İşkenceyi Önlemede Ortak Akıl¹” ve “Ulusal Önleme Mekanizmaları ‘Türkiye İnsan Hakları Kurumu’ Türkiye için Uygun Bir Model mi?”² araştırmalarını yayınlamıştır. 2013 yılından itibaren etkin ulusal önleme mekanizmasının kurulması amacı kapsamında ile ilgili gelinen aşamayı temsilen ilgili uluslararası standartlar gözetilerek yıllık değerlendirme raporları hazırlanmıştır³.

Bu çalışma da İhtiyari Protokolün uygulanmasının periyodik olarak izlenmesi amacı kapsamında 2015 yılı Aralık ayından 2016 yılı Aralık ayına kadar süren bir yıllık sürecin değerlendirilmesini içermektedir.

18 Aralık 2002’de BM Genel Kurulu tarafından oylanıp, yürürlük koşulunun gerçekleştiği 22 Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe giren Protokole 10 Aralık 2016 tarihi itibarıyla 83 Devlet taraftır⁴. Protokol’ün amacını oluşturan *“insanların özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı mekânlara bağımsız uluslararası ve ulusal organlar tarafından gerçekleştirilecek bir düzenli ziyaretler sistemi kurmak”* ilkesi izlenerek Türkiye’nin 27 Ekim 2012 tarihine kadar kurması zorunlu olan ulusal önleme mekanizması işlevi adına faaliyetleri bu çalışma kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda işkencenin önlenmesi perspektifiyle, alıkonulma yerlerine haberli/habersiz ziyaretler yapmak üzere fonksiyonel, yapısal ve personel rejimi açısından bağımsız; finansal ve insan kaynağı açısından yeterliliği sağlanmış; yetkileriyle alıkonulma yerlerine erişim güvenceleri iç hukukta anayasal ya da yasal olarak belirlenmiş ulusal önleme mekanizmasının kurulup kurulmadığı değerlendirme konusu edilmektedir.

Daha önceki raporlarımızda da yer verildiği üzere 28 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile ulusal önleme mekanizması olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun (TİHK) belirlendiği Resmi Gazete’de yayımlanmıştır⁵. Paris İlkeleri ve Protokol düzenlemeleri, yanı sıra ilgili sivil toplum örgütleri ile uluslararası toplum ve dahi kamu temsilcilerinin değerlendirmelerine

1 ALTIPARMAK, Kerem; ÜÇPINAR, Hülya, TİHV Yayınları, Ankara, Mayıs 2008 <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Iskenceyi%20Onlemede%20Ortak%20Akil.pdf>

2 ÜÇPINAR, Hülya: TİHV Yayınları, Ankara, Eylül 2012

3 Değerlendirme Raporları için bkz: <http://tihv.org.tr/yayinlar-2/>

4 <http://www.apc.ch/en/opcat-database/>

5 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140128-4.htm>

ve TİHK'in bir ulusal insan hakları kurumu sıfatıyla yapısal ve işlevsel olarak görev üstlenemeyeceğine yönelik tespitlere rağmen TİHK, ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir.

16 Ocak 2014 tarihinde ilgili sivil toplum ve kamu kurumlarından temsilcilerin ve işkencenin önlenmesi hedefiyle örgütlenmiş olan uluslararası yapılardan konuşmacıların katılımıyla BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol uyarınca oluşturulması gereken ulusal önleme mekanizmasının etkin olarak gerçekleştirilmesine yönelik III. Çalışma Toplantısı Ankara Üniversitesi, İşkence Önleme Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından gerçekleştirilmiştir. BM İşkence Önleme Alt Komitesi (SPT) Başkanı Malcolm Evans'ın ve Avrupa Konseyi İşkence Önleme Komitesi eski üyesi ve İsviçre Ulusal Önleme Mekanizması başkanı Jean Pierre Restellini'nin katılımıyla gerçekleştirilen bu toplantı da diğer toplantılarda olduğu gibi TİHK'in ulusal önleme mekanizması işlevi görmesine imkân olmadığı dile getirilmiştir. Sadece Kurum temsilcileri değil, tüm katılımcılar açısından da bu fonksiyonun TİHK tarafından yerine getirilemeyeceği konusunda tam mutabakata varılmış ancak TİHK'in bu işlevi üstlenemeyeceğine dair kaygılara rağmen ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir⁶. Diğer değerlendirme raporlarımız kapsamında bu belirleme işlemi ve TİHK'in bu fonksiyon kapsamında iddia sahibi olduğu aktiviteler değerlendirilmeye çalışılmış olmakla birlikte 2016 yılı itibarıyla TİHK'in de sahneden çekilmesine tanıklık edilmiştir.

Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Numan Kurtulmuş, 11 Ocak 2016 tarihinde gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu toplantısında gündemlerinde olan *"Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun kurulması"* hakkındaki kararlarını basınla paylaşmıştır. Kurumun, *"işkenceyi önlemek"* amacıyla birlikte *"kamu ve özel sektörün içerisinde karşılaşılacak ekonomik ve sosyal haklara erişimdeki ayrımcılığa dayalı olası hak ihlallerine karşı"* kurulacağı ifade edilmiştir. 20 Nisan 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 6701 sayılı Kanun ile de Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) kurulmuştur ve TİHK ilga edilmiştir⁷.

2015 yılının Türkiye'de katliamlarla, sokağa çıkma yasaklarıyla, yargısız infaz ve işkence eylemleri ile anılan bir yıl olduğunu ve TİHK'in bu süreçte hiçbir önleyici işlev üstlenmediğine dahası meydana gelen onca kayıptan sonra dahi kamusal alanda bir karşılığın olmadığına da tanıklık edildiğini belirterek değerlendirme raporuna son vermiştik. 2016 yılı değerler sisteminin alt üst olmaya devam ettiği,

6 http://www.apt.ch/en/opcat_pages/npm-designation-71/#npm-designated-58

7 <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420.htm>

darbe girişiminin yaşandığı ve sonrasında olağanüstü hal ilanı ile yeni bir evreye geçildiği bir yıl olarak kapanmıştır. Bu kadar yoğun hak ihlallerinin yaşandığı bir yılda ulusal insan hakları kurumu ile ulusal önleme mekanizması yokluğu dahası bu konudaki gayri ciddi yaklaşım 2017 Değerlendirme Raporu için şimdiden hangi sözün söylenebileceğini de ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle TİHEK'e dair değerlendirmelerimize yer verilecektir. Daha sonra TİHK-TİHEK adı altında gerçekleştirilen faaliyetler konu edilmeye çalışılacaktır.

I. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna Yönelik Değerlendirme

TİHEK Kanun Tasarının genel gerekçesinde “insan haklarının korunması, ayrımcılıkla mücadele, işkence ve kötü muameleye karşı ulusal önleme mekanizması görevleri yönünden tek bir kurumun kurulmasının amaçlandığı” ifade edilmekteydi. Kanunun 1. maddesinde de aynı amaç ortaya konmaktadır. Her biri bağımsızlığı garanti edilmeden mücadele edilmesi mümkün olmayan bu başlıklarda bütün değerleri tek bir “torba” içine dolduran bir perspektifle Kurumun oluşturulduğu bu amaçtan da anlaşılmaktadır.

Kurum yapısal olarak yine Kurul ve Başkandan oluşmaktadır. Kurul üyeliğine seçilme yöntemi yürütme tarafından gerçekleştirilmektedir. 11 kişilik kurulun 8 üyesi bakanlar kurulu, üç üyesi ise cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Üyelerin bağımsızlığının sağlanması yönünde hiçbir güvence içermeyen Kanun Kurul başkanının tek hakim olduğu ve bu anlamda süresi bile belli olmayan nitelikte, çağrı ile toplanma usulü öngörmektedir. Bunun gibi mevcut TİHK kanunundaki eksik niteliği her zaman ifade edilen üyelik teminatı bile kaldırılmaktadır.

Nasıl yapısal koşulları olacağı tariflenmeyen, “hizmet birimleri” ile “bürolara” Başkanın görevleri tanımlanırken yer verilmektedir. Yönetmelikle çalışma esasları belirleneceği hüküm altına alınan bu yapılar açısından fonksiyonel ve organizasyonel bağımsızlık bahis konusu olduğunda yasal bir güvencenin de sağlanmamış olacağı aşikardır.

Kurum'un çalışması bir istihdam meselesiymişçesine, kadrosu 75 den 150 ye yükseltilmekte ancak uzman ve yardımcıları için mevcut TİHK yasasındaki anlamsız da olsa kriterler bile kaldırılmaktadır. İleride çıkacak bir Yönetmeliğe atfla nitelikleri ve nedenleri konusunda düzenleme getirilmeyecek şekilde bilirkişilik müessesesi düzenlenmektedir. Kurum gelir de elde edilebilecek bir yapıda tasarlanmış, böylece finansal bağımsızlığı açısından düzenleme öngörülmüş gibi,

yürütme ile arasında hiçbir mesafe olmayan Kurum'un malvarlığı da denetimsiz kılınmaktadır. TİHK Kanunundaki geçici madde ile Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın TİHK'e devredilmesi düzenlenmişken bu Kanun ile de TİHK'in TİHEK'a devri düzenlenmektedir.

Kanun Tasarı aşamasındayken Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi olarak 17 Şubat 2016 tarihinde ortak basın açıklaması yapmış ve tasarının geri çekilmesi çağrısında bulunulmuştur⁸. Türkiye'den 28 sivil toplum örgütünün çağrısıyla TİHEK'e karşı imza kampanyası başlatılmış ve tasarının katılımcı bir süreçle baştan el alınması talebi yinelenmiştir⁹. Bu itirazlara rağmen tasarı Kanunlaşmıştır.

Gerek Tasarı aşamasında gerekse Kanunlaşma sonrası uluslararası düzeyde de itirazlar özellikle yıl içinde gerçekleşen insan hakkı ihlalleri karşısında sıklıkla dile getirilmiştir.

11 Mayıs 2016 tarihinde BM İşkenceye Karşı Komite tarafından onaylanan ve Türkiye'nin sunmuş olduğu Dördüncü Periyodik Rapor temelinde değerlendirme ve tavsiyeler içeren Sonuç Gözlemlerinde yer verildiği üzere *"Komite, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun yerini alacak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nu kuran yeni yasaya göre kurum üyelerinin sekizinin kabine tarafından, üçünün ise Cumhurbaşkanı tarafından atanmasının öngörülmesini bu yeni insan hakları kurumunun bağımsızlığını zedelemesi nedeniyle kaygıyla karşılamaktadır"*¹⁰. Bu nedenle Komite Türkiye'yi TİHEK'in işlevsel, yapısal ve mali bağımsızlığını sağlamak ve üyelerin atanması işleminin insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için kurulan ulusal kurumların statüsü ile ilgili İlkelerle (Paris İlkeleri) tam uyumlu olmasını sağlamak için gerekli yasal önlemleri almak konusunda uyarmıştır. Ayrıca, TİHEK'in sadece bu işe adanmış bir yapı ve bu amaçla ayrılan yeterli kaynaklarla ulusal önleyici mekanizma olarak görevini etkili bir şekilde yerine getirmesinin sağlanması gerektiğini de ifade etmiştir.

BM Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi 22 Nisan 2016 tarihli oturumunda onayladığı Türkiye Hakkındaki Sonuç Gözlemlerinde 20 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe giren Kanunun *"ayrımcılık özelinde de izleme*

8 <http://tihv.org.tr/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kanun-tasarisi-hakkindaki-goruslerimiz/>

9 <http://tihv.org.tr/bukanunlaolmaz-tiheke-karsi-imza-kampanyasi/>

10 CAT/C/TUR/CO/4,02 Haziran 2016: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CAT/C/TUR/CO/4&Lang=En

faaliyetini zayıflattığını ve sadece başvuru üzerinde insan hakları ihlallerinin soruşturulacağını, Paris İlkeleriyle uyumlu olmayan TİHEK'in fonksiyonel ve mali bağımsızlığının ulusal önleme mekanizması olarak kurulması göz önünde bulundurulduğunda zarar verici bir nitelikte olduğunu" ifade etmiştir¹¹. Bu kaygılar nedeniyle de Devletin BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden destek almasını tavsiye etmiştir. Özellikle, Kurumun Hükümetten hem fonksiyonel hem de mali açıdan bağımsız olan Paris İlkeleri ile uyumlu olacak şekilde çalışmasının sağlanması; ulusal önleme mekanizmasının tamamıyla bağımsız olmasının ve tüm alıkonma yerlerine habersiz ziyaret gerçekleştirmesinin güvence altına alınması; TİHEK üye seçimlerinin şeffaf usullerle gerçekleşmesinin sağlanması ve adayların Hükümet'in Yürütme erki tarafından belirlenmemesinin sağlanması başlıklarında bu desteğe ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

14-18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirdikleri Türkiye ziyareti sonrası yayınladıkları Raporda da BM Zorla veya İrade Dışı Kaybetmeler Çalışma Grubu benzer kaygıları paylaştıklarını belirtmişlerdir. Nitekim TİHEK'in kurulmasına ilişkin Tasarının *"kurul üyeleri seçimi göz önünde bulundurulduğunda kurumun özellikle Paris İlkeleri olmak üzere, uluslararası standartlarla uyum gösteremeyeceğini, görevlerinin netliği konusundaki eksikliğin insan hakları alanında aktif olması beklenen kurumların fonksiyonlarının üst üste binmesiyle sonuçlanacağını"* belirtmiştir¹².

Avrupa Komisyonu İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks'in 26 Temmuz 2016 tarihinde yaptığı açıklamada altını çizdiği üzere birçok endişesi geçerliliğini korusa da Fransa'da ilan edilen olağanüstü hal sonrası *"ulusal insan hakları kurumunun sert eleştiri ve tavsiye hazırlamasıyla denge ve denetleme mekanizmalarını hızla devreye sokulduğu"* belirlemesinden hareketle Türkiye'de ilan edilen olağanüstü hal sonrası insan haklarının korunması için etkin bir mekanizmanın gerekliliğe dikkat çekmiştir¹³. Ne var ki Komiser 07 Ekim 2016 tarihli Memorandumu ile endişeleri dikkate almaması sebebiyle Türkiye'ye uyarıda bulunmuştur: *"Hâlihazırda Türkiye'de bir Ulusal Önleme Mekanizmasının işlevsel olmaması"* 30 günlük gözaltı süresinin olası işkence eylemleri yönünden riskleri arttırdığını ifade etmiştir. Yine *"Türkiye devleti makamlarının sıklıkla atıf yaptığı Fransa'daki olağanüstü hal ile paralellik açısından Komiser, Türkiye ve Fransa arasında son derece temel farklılıkların olduğuna işaret etmektedir. Fransa, olağanüstü hal ilan edildiğinde ve uzatıldığında Komiser tarafından çok sıkı bir biçimde incelenmeye"*

11 CMW/C/TUR/CO/1, 31 May 2016: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CMW%2fC%2fTUR%2fCO%2f1&Lang=en

12 A/HRC/33/51/Add.1, 27 Temmuz 2016: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/166/87/PDF/G1616687.pdf?OpenElement>

13 <https://www.coe.int/en/web/portal/-/measures-taken-under-the-state-of-emergency-in-turkey>

ve eleştirilere maruz kalmıştır. Komiser, en temel düzeyde, Fransa Parlamentosu tarafından onaylanan olağanüstü hal kanununun Fransa hükümetine hiçbir biçimde kanun hükmünde kararnemelerle yönetme erkini vermediğini, tüm olağanüstü idari tedbirlerin bütün ayrıntılarıyla kabul etme ve uzatma anlarında Parlamento tarafından tanımlandığını gözlemlemektedir. Ek olarak, Fransa'nın olağanüstü hal kanununun kendisi Fransa Parlamentosu, Kamu denetçisi ve Ulusal İnsan Hakları Kurumu tarafından her tedbirin sürekli izlenmesini de sağlamaktadır. Komiserin görüşüne göre bu izleme, pratikte ciddi eleştiriler oluşturarak olağanüstü tedbirleri yakından incelemekte ve keyfiliğin en kötü biçimlerinden kaçınmak amacıyla güçlü bir denge ve denetleme sistemi oluşturmuştur. Türkiye, böylesi etkin bir izleme mekanizmasını henüz oluşturmuş değil. Ayrıca Fransa'da alınan tedbirler ile Türkiye'de olağanüstü hal kapsamında alınan tedbirler, kapsamı, doğrudan ve dolaylı etkilenen kişi sayısı, müdahale edilen insan hakları sayısı ve bu müdahalelerin sertliği bakımlarından kıyaslanamaz. Komiser'in kaygılarının Türkiye bakımından daha aciliyet ve ciddilik göstermesi, bunların nesnel kaygılara dayanmasındandır" şeklindeki belirleme de etkin izleme mekanizması kurmayan Türkiye'nin olağanüstü hal dönemi bahis konusu olduğunda daha da büyük bir yükümlülük altına girdiğine işaret etmiştir¹⁴.

09 Kasım 2016 tarihli AB 2016 İlerleme Raporunda da yer verildiği üzere "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, ulusal önleme mekanizması görevini üstlenmiştir ancak bahsi geçen kurum henüz faaliyete geçmemiştir. Bu kurumun yeterince bağımsız olmadığı yönündeki endişeler, kurumun bu görevi, BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesi İhtiyari Protokolü kapsamındaki gereklilikler ile uyumlu olarak yerine getirme kapasitesi ile ilgili soruları gündeme getirmektedir"¹⁵.

7 Kasım-02 Aralık 2016 tarihleri arasında gerçekleştirdiği ziyaret sonrası ön gözlemlerini paylaşan BM İşkence Özel Raportörü Nils Melzer de "TİHEK'in düzenli, bağımsız ve objektif denetim yapabilecek önleyici rolü üstelenmediğini belirtmiştir¹⁶

Sonuç olarak henüz hiçbir görevlendirilmesi gerçekleştirilmeyen ama aynı zamanda eskisi de ilga edilen insan hakları kurumunun bir insan hakları kurumu olarak faaliyet göstermesinin imkansızlığı ulusal önleme mekanizma işlevi gösterdiği iddiasını da ilga etmektedir. Ancak sonraki bölümde kamusal olarak ilan edilen faaliyetler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

14 [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH\(2016\)35&Language=lanEnglish&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommDH(2016)35&Language=lanEnglish&direct=true)

15 http://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/son__2016_ilerleme_raporu_tr.pdf

16 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20976&LangID=E>

II. Faaliyetler

Kurumun web sitesi Aralık 2016 tarihi itibarıyla halen TİHK uzantılıdır. Ancak 2016 yılına ait duyurular tetkik edildiğinde “Yaşanan Darbe Girişimini Lanetliyoruz” başlıklı duyurunun TİHEK logosuyla yayınlandığını, bunun gibi TİHEK üyelik başvuru ve aday bildirim duyurusunun Başbakanlık marifetiyle kamuoyu duyurusu olarak ilan edildiğini görmekteyiz. Bunun gibi “Yayınlar” faslında çeşitli broşürlerin olduğunu ve bu broşürlerin de TİHEK logosu ile basıldığını görüyoruz. TİHEK’in kurulması ve TİHK’in ilgasına ilişkin sessizliğin hakim olduğu web sitesinde 10 Aralık kutlaması ise logosuz yapılmıştır.

2016 yılı boyunca gerçekleştirilen faaliyetlere geçmeden önce Cizre’de 04 Eylül-12 Eylül 2015 tarihleri arasındaki sokağa çıkma yasağı sonrası, 15-16 Ekim 2015 tarihlerinde incelemeye gidildiğinin web üzerinden 2015 yılı içinde duyurulması sonrası¹⁷ Nils Muiżnieks tarafından yayınlanan 18 Kasım 2015 tarihli resmi açıklamada “*Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun da sokağa çıkma yasakları neticesindeki iddiaları incelemek üzere Cizre ve Şırnak’a ziyarette bulunması ve bu ziyarete ilişkin bir rapor hazırlamakta olduğu bilgisini memnuniyetle karşıladım*”¹⁸ şeklinde beyanatının 2016 yılı boyunca da karşılanmadığını belirtmekte fayda görüyoruz.

2016 yılında “Erzurum Geri Gönderme Merkezine” ziyaret gerçekleştirdiği bilgisi yer almakta ise de bu konuda Aralık 2016 itibarıyla halen bir raporlandırma yapılmamıştır¹⁹. 17 Temmuz 2014 tarihli Metris 1 Nolu T Tipi Cezaevine gerçekleştirilen ve cezaevinde intihar olayları bağlamında çıkarılan rapor ise 05 Ocak 2016 tarihinde web sitesi üzerinden paylaşımına açılmıştır²⁰.

Ali Uçkun Vakasına İlişkin İnceleme Raporu “*İstanbul Gaziosmanpaşa İlçe Emniyet Müdürlüğü önündeki Türk Bayrağı’nı indirmeye çalışırken polisler tarafından ayağından vurulan Ali Uçkun’un, tutuklanarak konulduğu Metris Cezaevi’ndeki tek kişilik odada 09.07.2014 tarihinde asılı olarak bulunması hadisesinin ve bu ölüm olayının şüpheli olduğu yönünde basın-yayın organlarında yer alan iddiaların araştırılması*” ile başladığını görüyoruz. İhlal iddiasıyla ilgili bilgi almak ve sorunları

17 <http://www.tihk.gov.tr/tr/duyuru-ve-haberler/haberler/sirnak-ve-cizre-ziyareti/113>

18 <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Nils-Muiżnieks-18.11.20151.pdf>

19 <http://www.tihk.gov.tr/tr/Duyuru-ve-Haberler/ArtMID/477/ArticleID/65/Erzurum-Geri-G246nderme-Merkezi-Ziyareti>

20 <http://www.tihk.gov.tr/tr/Duyuru-ve-Haberler/ArtMID/477/ArticleID/66/Cezaevinde-İntihar-Olayları-Bağlamında-Ali-U231kun-Vakasina-İlişkin-İnceleme-Raporu>

tespit etmek genel amacıyla ziyaretin gerçekleştirildiği anlaşılan raporda ziyaretin yasal dayanağı olarak Kurum Kanunu ve ulusal önleme mekanizması olarak tayin edilmelerine yönelik Kararname gösterilmektedir. Bir ulusal önleme mekanizması faaliyeti olarak değerlendirilmesi dayanağın yasal olmaması ile sınırlı değildir. İşlevini yerine getirirken bağımsızlığın sağlanmamış olması yetkilerini kullanırken ve raporlandırmayı gerçekleştirirken izlenecek yöntemler açısından da neden ulusal önleme mekanizması olarak bu ziyareti gerçekleştiremeyeceğine işaret etmektedir. İnceleme ziyaretinde uygulanan yöntem açısından hangi kişi ve kurumlarla görüşüldüğü tarif edilmiştir. Ziyaretin haberli mi habersiz mi olduğu konusunda açık bilgiye ulaşılamamaktadır.

Görüşme notlarına yer verilen raporda görüşme koşullarına ilişkin bir belirleme bulunmamaktadır. Üst düzey amirlerle görüşmede isimlere yer verilmiş olmakla birlikte diğer infaz koruma memurlarına telefon ile ulaşılmak zorunda kalındığı ifade edilmektedir. Görüşmeleri, Ali Uçkun'un cezaevine yerleştirilmesine ilişkin bilgi belgenin sıralanması takip etmekte ve avukat tarafından tedarik edilen belgelere yer verilmektedir. Bu faslı uluslararası insan hakları hukuku düzenlemeleri ile AİHM kararlarına ilişkin geniş yer tutan derleme izlemektedir.

Ali Uçkun'un ölümünü çevreleyen nedenler konusunda tespit yapmadan doğrudan intihara bağlı bulguya ulaşıldığının ifadesi izleme işlevi üstelenmekten ziyade idareye yardımcı olmak olarak görülmüştür. Kişilerin ruhsal tabloları ile alıkonma tedbiri uygulaması yönünden ise Hakimliğe rapor ulaşıp ulaşmadığının denetlenmesini yeterli görmüş ve tutuklama tedbirinin kendisine yönelik hiç bir tespit ve çözüm önerisi geliştirilmemiştir. Sağlığa erişim, tek kişilik odada kalmak yönünden bir tespit yapıp, cezaevinde intihar vakası "kişilerin odalarında bulunduracağı eşya sorununa" indirgenmiştir. Mevzuata ve hizmetlerin yürütülmesine ilişkin genel nitelikli önerilerle son bulan rapor, bu önerilerle sınırlı olsa dahi nasıl bir denetim mekanizmasına sahip olacağını tariflememektedir.

2014 ve 2015 yıllarına ait Faaliyet Raporlarını 2016 yılı içinde paylaşan Kurum 2015 yılına ait başvurulara ilişkin sayısal verileri ayrı bir rapor olarak paylaşmıştır. Bir ulusal insan hakları kurumu sıfatıyla bu başvurular ve ihlal iddialarına yönelik nasıl bir tespit ve giderim yöntemi tercih edildiği faaliyet raporlarında bulunmamaktadır.

TİHK'in sene boyunca çalıştay yapmayı tercih ettiği de faaliyetlere ilişkin duyurulardan anlaşılmaktadır. Bu toplantıların oluşturulması süreci, katılımcı profili ve kurumsal olarak bu etkinlikler gereği nasıl bir planlama yapıldığı bilinmemektedir.

11 Ocak 2016 tarihi itibarıyla ICC'ye akreditasyon için başvurduğu öğrenilen TİHK'in bu başvurusunun sonucuna yönelik herhangi bir bilgi olmamakla birlikte ICC'nin sitesinde de bu konuda herhangi bir bilgi yer almamaktadır²¹.

2015 yılı Değerlendirmelerimizde yer verdiğimiz üzere SPT, TİHK'in ulusal önleme mekanizması olarak bildirilmesini müteakip 06-09 Ekim 2015 tarihleri arasında ziyaret gerçekleştirmişti. Ziyaret sonucu kamuoyu ile paylaşıldığı üzere Hükümetin tümüyle işler olan bir ulusal önleme mekanizmasına ilişkin taahhüdünü; *güçlü bir görevlendirmeye, operasyonel, fonksiyonel, bağımsız ve kaynakları ayrılmış ulusal önleme mekanizmasını içeren özel bir kanun çıkarmak doğrultusunda açık bir eyleme dönüştürerek* gerçekleştirebileceğini açıklamıştı²². Bu ziyaret sonucuna ilişkin rapor henüz kamuya paylaşılmadığı gibi 14 Temmuz 2016 tarihinde beri Türkiye Cumhuriyetinden cevap beklendiğini ifade etmek isteriz²³.

Sonuç

Bu çalışma İhtiyari Protokolün onaylanması ile Türkiye'nin üstlendiği ulusal önleme mekanizmasını kurma işlevinin izlenmesi amacıyla yapılmıştır. 27 Ekim 2012 tarihine kadar kurulması zorunlu olan mekanizmanın 2014 yılı itibarıyla TİHK tarafından yerine getirileceğine yönelik Kararname çıkartılmış olması, çalışma boyunca ortaya konulduğu üzere mekanizmanın nasıl gerçekleştiğine yönelik bir tartışmayı imkânlı kılmamaktadır. Bunun gibi 20 Nisan 2016 tarihinde ilga edilen TİHK'in yerine görevlendirilen TİHEK'in yasa ile görevlendirilmiş olması işlev tartışmasını ortadan kaldırmamaktadır.

Uluslararası toplum tarafından tartışılıp Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilmiş olan ve "Paris İlkeleri" olarak nitelendirilen "İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Kurulan Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin İlkeler" asgari referans noktamızı oluşturmaktadır. Ancak geline nokta yapısal, işlevsel ve finansal bağımsızlığı sağlanmadan faaliyette bulunan TİHK ilga edilmiş ve halen hiçbir üyesi olmayan, broşürlerde bir logo olarak yer alan TİHEK vardır. Bunun gibi, hiçbir yasal ve fiziksel, mali altyapısı yasal güvence altına alınıp, oluşturulmadan TİHEK'in ulusal önleme mekanizması olarak yetkilendirilmesine karar verilmiş olması ziyaret suretiyle işkencenin önlenmesine yönelik bir etkinlik alanı olacağını kabul etmek mümkün gözükmemektedir.

21 <http://nhri.ohchr.org/EN/Contact/NHRIs/Pages/Europe.aspx>

22 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16589&LangID=E>

23 http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/CountryVisits.aspx?SortOrder=Chronological

2016 yılı işkence ve kötü muamele eylemlerinin yoğunlaştığı bir yıl olarak, işkenceyi önleme perspektifinden vazgeçilen bir yıl olarak tarihe geçmiştir. Buna rağmen TİHV olarak bağımsız, etkin, gerçekçi, bir ulusal önleme mekanizması kuruluncaya kadar İhtiyari Protokolün uygulanmasını izlemek kapsamında değerlendirmelerimize devam edeceğiz.

TİHV Ankara Genel Merkez

Mithatpaşa Cad. No: 49/11 6.Kat Kızılay, ANKARA

Telefon: +90 (312) 310 66 36

Faks: +90 (312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV Diyarbakır Temsilciliği

Lise Cad. Eyyüp Eser Apt. No:8/2 Yenisehir, DİYARBAKIR

Tel/Faks: +90 (412) 228 26 61 - (412) 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İstanbul Temsilciliği

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Apt. No:113/6 Kurtuluş-Şişli, İSTANBUL

Telefon: +90 (212) 249 30 92 - (212) 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İzmir Temsilciliği

1432 Sokak Eser Apartmanı No:5/10 Alsancak, İZMİR

Tel/Faks: +90 (232) 463 46 46 - (232) 463 91 47

E-posta: tihvizm@dsl.ttmail.com

TİHV Cizre Referans Merkezi

Dicle Mah. Orhan Doğan Cad. Azizoğlu İş Merkezi No:33/5 Cizre, ŞIRNAK

Telefon: +90 (486) 616 86 07

Faks: +90 (486) 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr